

8. Гусєва О. Ю., Хлевицька Т. Б. Корпоративна соціальна відповідальність телекомунікаційних підприємств як головний чинник їх конкурентоспроможності. Економіка. Менеджмент. Бізнес. 2019. № 1 (27). С. 45-50.

9. Жекало Г. І. Цифрова економіка України: проблеми та перспективи розвитку . Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Випуск 26, частина 1. С. 56-60.

10. Кравченко А.А. Феномен «соціальної відповідальності» в еволюції суспільних трансформацій. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2011. № 51. С. 217 – 223.

11. Oleksenko Roman Social responsibility of business and its characteristics / International scientific-practical conference: Theory and practice: problems and prospects. 21st–22nd of May, 2020 Marijampole and Kaunas, Lithuania. p.21

12. Горбова Н.А., Нестеренко О.М., Теоретико-методологічні механізми впливу державної політики на процес формування свідомої особистості./ Прикарпатський юридичний вісник 1 (4 (29)), С. 33-37

4. Сучасний стан державного регулювання освітньої сфери в Україні.

На сучасному етапі в Україні виникла велика необхідність реформування освіти та введення сучасних шляхів впливу державного регулювання на освітні процеси. Розвиток освіти в Україні має відбуватися виключно в інноваційному напрямку, враховуючи процес децентралізації влади в Україні, який наразі активно триває. [1]

Принципи децентралізації в управлінні освітою базується на: фінансових мотивах (центральный уряд фінансує вимоги сфери освіти не в повному обсязі); мотивах ефективності (надання змоги прийняття окремих рішень на місцевому рівні зменшує витрати для досягнення результатів); політичних мотивах (використання для збільшення у прийнятті рішень ролі громадськості, так саме, як у більшості країн). На наш погляд, фінансовий аспект децентралізації освітньої системи в Україні є основним, адже далеко не всі громади наразі є спроможними. [8]

Державне регулювання освітньої системи України, на наш погляд, розпочинається із закріпленням у конституції України прав громадян на освіту. Так, у статті 53 Конституції України зазначено: "Кожен має право на освіту. Повна загальна середня освіта є обов'язковою. Держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої,

професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі." [7]

Головним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки є Міністерство освіти і науки України (далі МОН), діяльність якого керується Кабінетом Міністрів України. До головних місій міністерства належить забезпечення розробки і реалізації державної політики у таких сферах: освіта і наука, наукова, науково-технічна та інноваційна діяльності, трансфер технологій. Українська система управління освітою має конкретно визначену структуру. У сфері освіти на даний час існує три рівні державного управління: національний, регіональний та районний (рис. 1).

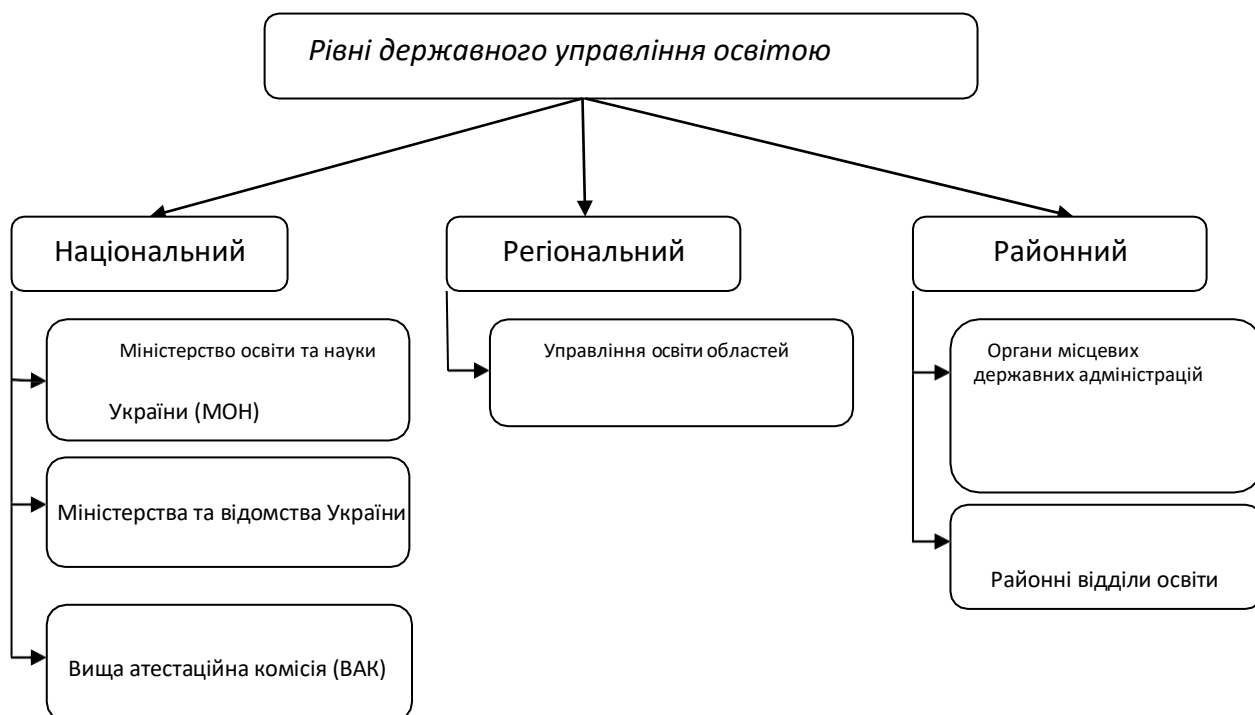

Рис. 1 – Рівні державного управління освітою [10]

Розробка та впровадження національної стратегії розвитку освіти залежить від держави. Згідно 11 статті закону України "Про освіту" МОН України на центральному рівні є органом державної виконавчої влади, який здійснює керівництво у сфері освіти.

Першою ціллю МОН освіти на 2020-2024 роки є доступ кожної дитини до якісної дошкільної освіти. Серед показників ефективності визначеної стратегічної мети МОН вказує:

1. Зростання щорічного показника охоплення дітей 3-5 років дошкільною освітою у міській та сільській місцевості.

2. Зростання частки 5-6 (7)-річних дітей, які здобувають дошкільну освіту в закладах дошкільної освіти.

3. Оцінка якості дошкільної освіти за шкалами дослідження ECERS (Early Childhood Environment Rating Scale).

У визначеній стратегії розвитку освіти вказується, що МОН передбачає охоплення 95% дітей від 4 до 6 років дошкільною освітою, для чого передбачається стимулювання розвитку мережі дошкільних закладів освіти, у тому числі приватних. На наш погляд, цей крок є необхідним, адже зараз не всі діти, особливо жителі сільської місцевості, мають доступ до дошкільної освіти, а особливо якісної дошкільної освіти. Так, у багатьох селах, дитячі садки закриті з економічних міркувань, подекуди не вистачає фахівців з дошкільного виховання.

Крім того, акцент у цій стратегічній меті робиться на якість освіти дітей у дитячих садках, для чого вже з 2021 року щонайменше 10% педагогічних працівників закладів дошкільної освіти підвищуватимуть професійну кваліфікацію за новими програмами. При цьому планується підвищення соціального статусу педагогів у дошкільних закладах, досягаючи рівня заробітної плати не менше 4 прожиткових мінімумів. Вважаємо, що саме така матеріальна мотивація дозволить якісно оновити склад дошкільних вихователів у нашій державі.

Другою стратегічною ціллю МОН є самодостатність, творчість та креативність випускників шкіл, які мають ґрунтовні знання та володіють компетентностями, що потрібні у сучасному світі. [10]

Серед показників ефективності визначеної стратегічної мети МОН вказує:

1. Місце України у міжнародному дослідженні якості освіти PISA. Покращення результатів з читацької, математичної, природничо-наукової грамотності.

2. Зменшення різниці у навчальних досягненнях випускників шкіл у сільській та міській місцевості за рахунок підвищення якості навчання у сільській місцевості.

3. Рівень вмотивованості учнів у навчанні.

МОН України буде продовжувати втілювати програму «Нова українська школа» на засадах дитиноцентризму, педагогіки партнерства, компетентісно орієнтованого навчання. Щоб її випускники були самодостатніми, творчими та креативними особистостями, які мають ґрунтовні знання та володіють компетентностями, що потрібні у сучасному

світі. В кожній школі планується створити безпечне, комфортне, сучасне та інклюзивне освітнє середовище, що стимулюватиме учнів до навчання. [10]

Планується розробка нових сучасні державних стандартів та освітніх програм базової та старшої школи. Система професійної орієнтації у школі допоможе кожному учню та учениці зробити правильний вибір подальшої освітньої чи професійної траєкторії.

Раніше нами було встановлено, що ситуація з наповненістю шкіл відрізнялася і відрізняється у містах та селах. У великих містах, школи стали переповненими і брак місць створив попит на відкриття нових закладів. Натомість у малих містах та селах, із яких емігрувала більша частина молоді, школи спорожніли. Так, у 2013 році середня кількість учнів у сільських школах становила 107, у міських школах - 427. Ситуація була гіршою для маленьких міст та селищ, оскільки сільські учні мали нижчі бали ЗНО - це пояснюється як соціально-економічним статусом мешканців сіл, так і нижчою якістю освіти в сільських школах. У селах бракує молодих спеціалістів, включаючи вчителів. Як наслідок, сільським школам важко заповнити вакансії, і в багатьох випадках учитель змушений викладати предмети поза його спеціалізацією. [3]

У МОН зазначають, що задля рівного доступу до якісної шкільної освіти створимо умови для такої мережі шкіл, що буде спроможна надавати якісну шкільну освіту усім дітям незалежно від місця їхнього проживання. Кожна об'єднана територіальна громада матиме опорну школу із забезпеченим підвезенням учнів до неї.

Опорні школи - це заклади загальної середньої освіти, які мають вищий юридичний статус і більше повноважень, ніж звичайні школи. В опорних школах, як правило, навчається понад 200 учнів, вони оснащені сучасним обладнанням для вивчення різних предметів і мають кваліфікованих учителів з цих предметів. Ці заклади відвідують учні середньої та старшої школи, тоді як учні початкових класів зазвичай продовжують навчатись у ближчих маленьких школах.[6]

Створення опорних шкіл є не зовсім простим питанням, адже воно передбачає пониження ступеня школи або взагалі її закриття, що в свою чергу, призводить до скорочення штату. Проте, вважаємо, що цей крок є вкрай необхідним з багатьох вагомих причин. По-перше, у малокомплектних школах один вчитель викладає кілька предметів, що позначається на якості знань школярів та майбутніх абітурієнтів. В багатьох селах, які найбільше постраждали від скорочення населення та переїзду молоді в міста, школи спорожніли до тієї міри, що не кожен клас мав хоча б 5 учнів.

Відомо, що сільські учні вже кілька років поспіль, мають нижчі бали ЗНО - це пояснюється як соціально-економічним статусом мешканців сіл, так і нижчою якістю освіти в сільських школах [6]. По-друге, вартість навчання одного учня у малокомплектних школах досягає 45 тис. грн. на рік, тоді як у школах з нормальною кількістю учнів ця сума не перевищує 15 тис. грн.

Зрозумілим є той факт, що ідея створення опорних шкіл обурює сільських вчителів, деякі з яких втратять робочі місця, проте така оптимізація в умовах дефіциту бюджету та в умовах низької якості знань учнів маленьких шкіл є необхідною. Саме створення відремонтованих та обладнаних опорних шкіл, куди за рахунок коштів ОТГ, довозять дітей з найближчих населених пунктів – є пріоритетним напрямком державного регулювання освіти в умовах децентралізації. Останні кілька років усі основні інвестиції в інфраструктуру шкіл пріоритетно спрямовуються саме на опорні школи.

Державне регулювання діяльності опорних шкіл здійснюється за допомогою правових методів державного регулювання, а саме ряду нормативно-правових актів. Пропонуємо розглянути кожен з них детально.

Головним нормативно-правовим актом, що врегульовує питання створення представницьким органом місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районними радами опорних закладів та їх філій є Положення про освітній округ, затверджене постановою Кабінету міністрів України від 27 серпня 2010 року №777 (в редакції постанови Кабінету міністрів України від 20 січня 2016 року № 79). Так, підготовка до ухвалення рішення про створення опорного закладу здійснюється на основі п.5 даного Положення. У пункті 6 визначеного положення закріплено правила затвердження умов та проведення конкурсу засновником для визначення опорного закладу серед підпорядкованих йому загальноосвітніх навчальних закладів. Ухвалення рішення про створення опорного закладу відбувається на засадах Положення, закріплених у пункті 7, у порядку, визначеному Законом України «Про місцеве самоврядування».

Державна реєстрація опорної школи, як юридичної особи проводиться відповідно до вимог закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань».

19 квітня 2017 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову про філії опорних шкіл, які можуть виконувати функції не лише початкової школи, а й дитячих садків. Зокрема, філіями опорних шкіл відтепер можуть бути навчально-виховні комплекси – заклади, що об'єднують початкову школу та дитячий садок. На наш погляд, цей нормативно-правовий акт є дуже важливим в оптимізації діяльності опорних шкіл, зокрема, в оптимізації

використання шкільних приміщень. Дуже часто філіями опорних шкіл стають ті заклади освіти, у яких було понижено ступінь після створення опорної школи, наприклад замість початковою, базовою та середньою залишається тільки початкова. Тому, у таких закладах є вільні приміщення, де за вищевказаною постановою можна відкрити повноцінний дитячий садок, тобто утворити у філії повноцінний НВК.

Кількість учнів опорного закладу (без урахування учнів (вихованців) філій), **як правило**, становить не менше 200 осіб, Частина друга статті 14 Закону України «Про загальну середню освіту» визначає кількість учнів у класах опорної школи. У загальноосвітніх навчальних закладах, розташованих у селах, селищах, кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше п'яти осіб.

Відповідно до пунктів 2 та 7 Положення про освітній округ, засновниками (співзасновниками) опорного закладу, його філій можуть бути представницькі органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районні ради.

Відповідно до пункту 106 «Положення про загальноосвітній навчальний заклад», затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 27 серпня 2010 р. №778, за рішенням засновника (власника) закладу бухгалтерський облік може здійснюватися самостійно або через централізовану бухгалтерію.

Щодо прямих методів державного регулювання функціонування опорних шкіл, то слід звернути увагу на освітні субвенції, які надаються місцевим бюджетам з метою фінансового забезпечення реалізації делегованих органам місцевого самоврядування повноважень у сфері освіти. Формулу розподілу освітньої субвенції затверджено постановою Кабінету міністрів України від 27 грудня 2017 р. №1088 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 65 від 06.02.2019.Статтею 95 Бюджетного кодексу України передбачено запровадження коригуючих коефіцієнтів, які затверджені згаданою Формулою [8].

Особливості функціонування загальноосвітніх навчальних закладів, що знаходяться **в сільській місцевості** міст обласного значення, районів і об'єднань територіальних громад та денних малокомплектних загальноосвітніх навчальних закладів у шахтарських, інших малих малофункціональних містах (без урахування закладів гірської місцевості) враховані шляхом застосування коефіцієнтів приведеної кількості учнів денних загальноосвітніх шкіл сільської місцевості до кількості учнів усіх загальноосвітніх шкіл України. Зазначені коефіцієнти приведення визначені

за 5 групами. Критерієм розподілу за групами є середня наповнюваність класів і класів-комплектів.

Незважаючи на окремі недоліки створення опорних шкіл в умовах децентралізації, їх створення є необхідним, адже їх створення та функціонування значно скорочує видатки на освіту одного школяра, що пов'язано з тим, що такі школи є повнокомплектними. Крім того, завдяки кращому кадровому забезпеченню, у таких школах учні отримують вищий рівень знань. Усі основні інвестиції в інфраструктуру шкіл зараз пріоритетно спрямовуються саме на опорні школи, що робить кращим їх матеріально-технічне забезпечення. В умовах децентралізації діяльність опорних шкіл знаходиться у відомстві відділів освіти ОТГ. Поряд з цим, роль держави, в особі Міністерства освіти і науки України, у регулюванні створення та функціонування опорних шкіл залишається дуже значною, основними методами державного регулювання є правові, які полягають у наданні нормативно-правової бази для створення і функціонування опорних шкіл, та прямі, що пов'язані з наданням та розподілом освітніх субвенцій. На наш погляд, держава має сприяти створенню опорних шкіл по всій території України, проте у деяких областях створення таких шкіл йде дуже повільними темпами. Вважаємо, що державна політика має бути націлена на сприяння об'єднання громад, створення спроможних ОТГ, які в свою чергу відповідатимуть за створення опорних шкіл.

Розглянемо процес реформування освітньої мережі на прикладі Приазовської селищної ОТГ. Приазовська селищна об'єднана територіальна громада Приазовського району Запорізької області утворена шляхом добровільного об'єднання територіальних громад селища міського типу Приазовське, сіл Новоіванівка, Гамівка, Таврійське, Білорічанське, Вишневе Приазовської селищної ради Приазовського району Запорізької області, сіл Шевченка, Петрівка Шевченківської сільської ради Приазовського району Запорізької області, добровільного приєднання села Володимирівка Володимирівської сільської ради Приазовського району, Запорізької області[6]. Адміністративним центром громади є селище міського типу Приазовське Приазовського району Запорізької області, в якому розміщені її органи місцевого самоврядування.

У галузі освіти перед Приазовською ОТГ постала основна проблема, а саме невідповідність наявної освітньої мережі сучасним реаліям. Існуюча на момент створення громади мережа закладів освіти, сформувалась у 80-ті роки минулого сторіччя і зовсім не відповідала сучасній кількості населення у громаді, що призвело до фінансової неспроможності громади вирішувати інші нагальні проблеми та розвиватися. Тому поряд з процесом

децентралізації, було розпочато процес створення опорних шкіл. Так відбулося створення опорного навчального закладу Приазовська спеціалізована школа І-ІІІ ст. «Азимут» [16].

Так як освітня сфера є найбільш витратною в бюджеті ОТГ, органом управління освітою було проведено статистичне дослідження, зокрема, анкетування, за наступними показниками: демографічна ситуація; якість надання освітніх послуг; кадрове забезпечення; фінансування галузі; матеріально-технічна база; енергоефективність будівель; приміщення закладів загальної середньої освіти; дисбаланс витрат на освіту 1 учня в школах ОТГ; забезпечення шкільними автобусами.

Наявність таких факторів, як негативний соціальний вплив через втрату робочих місць певною кількістю працівників оптимізованих шкіл і, внаслідок цього, іміджеві втрати керівництва новоствореної громади, значно ускладнювали процес реформування освітньої мережі.

Та все ж депутатський корпус, батьківська та педагогічна громадськість Приазовської ОТГ дійшли висновку:

- існуюча освітня мережа є неефективною через малокомплектність класів, застарілі методи навчання та низьку енергоефективність будівель;
- вартість навчання (витрат бюджетних коштів) на одного учня на рік в малокомплектних школах в 3 рази вища за такі самі витрати у опорному закладі;
- показники успішності навчання учнів в малокомплектних школах нижчі, ніж в опорній школі;
- допомога держави у матеріально-технічне забезпеченні шкіл з повнокомплектними класами краще, ніж в школах з невеликою кількістю учнів;
- в школах з малокомплектними класами вчителі вимушені викладати предмети не за фахом, що негативно впливає на якість знань.

Таким чином, було підтримано рішення про прийняття у власність Приазовської селищної ради опорної школи та реорганізацію малокомплектних шкіл громади Гамівського та Шевченківського навчально-виховних комплексів І-ІІІ ст. школи І ступеня з підвезенням учнів 5-11 класів до опорної школи [11,12].

Галузь освіти в новоствореній ОТГ також отримала нову схему функціонування. Структура змогла задовольнити нові потреби у змінах, потребу у навчальних місцях. Більш того, система, яка зв'язана з формою ОТГ — також відповідає потребам децентралізації.

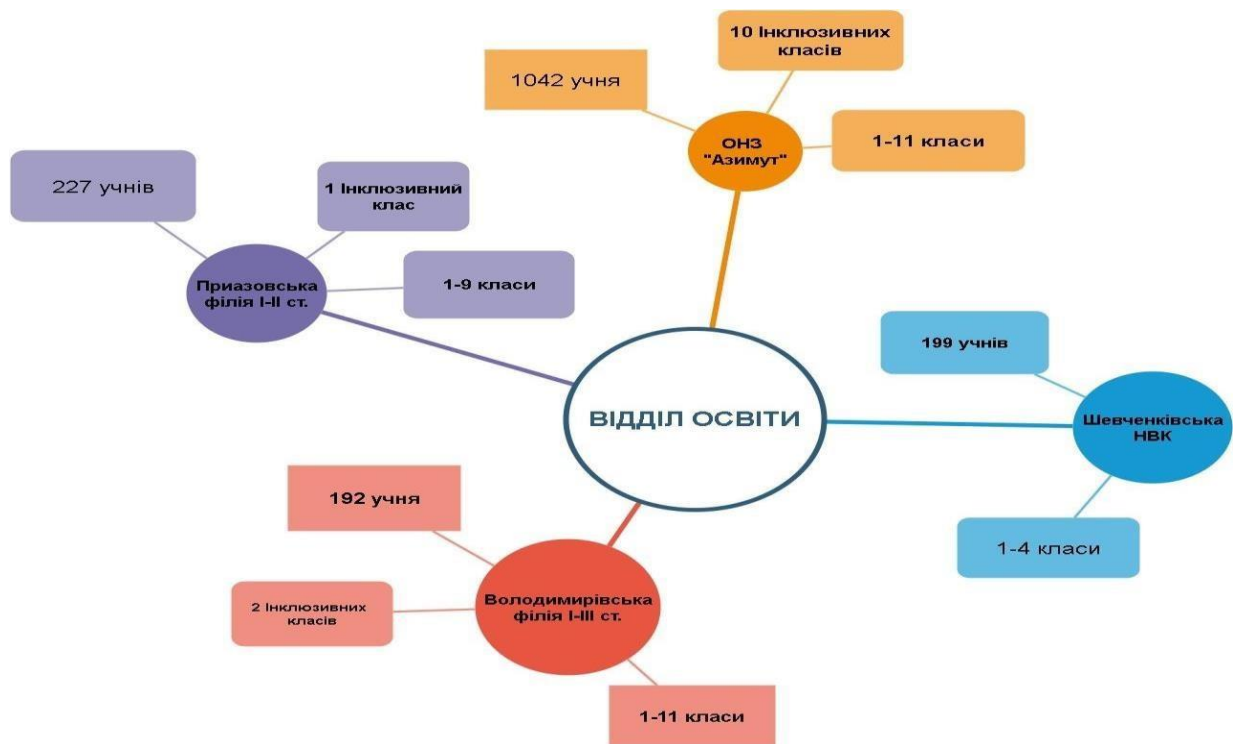

Рис. 2 – Структура освітньої мережі Приазовської ОТГ Побудовано автором на основі [16]

Через складну демографічну ситуацію та глобалізацію наразі в сільській місцевості діє багато шкіл із малою наповнюваністю, які не можуть забезпечити належної якості навчання. Тому такі малокомплектні школи мають можливість стати філією опорної школи[11].

Третя стратегічна ціль розвитку освіти в Україні на період 2020-2024 років полягає у тому, що випускники шкіл мають широкий вибір закладів для здобуття якісної професійної освіти з подальшим працевлаштуванням. Для цього планується створити умови для розвитку ефективної мережі закладів професійної (професійно-технічної та фахової передвищої) освіти, підтримуючи об'єктивно найкращі з них, а також створення позитивного іміджу професійної освіти.

Цей крок, на наш погляд, також є цілком обґрунтованим, адже величезна кількість випускників шкіл бажають мати вищу освіту і це є питанням престижу для багатьох українських сімей. При цьому, багато затребуваних на ринку праці професійних спеціальностей, залишаються без уваги. Випускники шкіл, часто під впливом саме цього стереотипу, не розглядають професійну освіту як набагато перспективніший для себе освітній та подальший професійний шлях, незважаючи на те, що заробітна плата працівників робітничих професій є подекуди значно вищою, ніж середня на ринку праці.

Четверта стратегічна ціль полягає у тому, щоб випускники закладів вищої освіти були конкурентоспроможними фахівцями на ринку праці. Серед показників ефективності визначеної стратегічної мети МОН вказує:

1. Відсоток випускників закладів вищої освіти, зайнятих на позиціях чи у сферах, що вимагають вищої освіти.

2. Величина різниці між оплатою праці осіб з вищою освітою різних рівнів та осіб, які не мають вищої освіти.

3. За результатами національних опитувань роботодавців щонайменше 25% респондентів повністю або переважно позитивно оцінюють якість вищої освіти в Україні.

Для досягнення цієї мети, державне регулювання вищої освіти буде спрямоване на створення умов, за яких студенти отримують високу якість освіти, що дасть їм достатні сучасні знання та навички для подальшої успішної професійної кар'єри висококваліфікованого фахівця. Для цього буде змінено систему фінансування. Публічні кошти отримають ті провайдери вищої освіти, які мають кращі результати освітньої та наукової діяльності та створюють кращі життєві перспективи для майбутніх випускників.

В сучасних умовах розвитку суспільства дуже необхідним є переорієнтування системи і науки на потреби людини. Стратегічні цілі, які було проаналізовано у даному науковому дослідженні, це підтверджують. Реформи, які планує здійснити МОН України у найближчі 5 років, ґрунтуються на принципах «людиноцентризму» - «дитиноцентризму»,

«студентоцентризму», тобто в центрі перетворень стоять потреби окремої людини, Освіта має забезпечувати перспективні й поточні освітні потреби людини, суспільства і народного господарства.

Основним завданням державного регулювання на ринковому просторі послуг освіти є створення необхідних умов задля діяльності вищих навчальних закладів, котрі як раз і надають послуги освіти. Багато хто із експертів області управління та освіти, практики і теоретики констатують, що системні підходи до управління освітою на теперішній час не відповідають вимогам сьогодення.

Становище державного регулювання ринку надання послуг вищої освіти характеризується наявністю наступних проблемних аспектів: порушення демократичних та колегіальних принципів, щодо прийняття стратегічних рішень на ринку послуг освіти; високий рівень бюрократизації; перетворення вищої освіти на бізнес; невідповідність навчального та виховного процесу у навчальних закладах із потребами розвитку народного господарства[5].

Дуже швидкі темпи розвитку комунікаційних і інформаційних технологій вимагають належних швидких змін від основоположних соціальних інститутів суспільства в цілому та державного управління зокрема. Бо державне управління має встигати за змінами, відповідати сучасному ритму життя. Кардинальну перебудову форм і методів державного управління й їх модернізацію обумовлюють інформаційні процеси сучасного суспільства. Особливо це стосується освітньої ланки управління, через те що поза увагою управлінців не може лишатися широкий спектр можливостей віртуального простору, який є ефективним середовищем для отримання знань, пошуку потрібної інформації і соціальної взаємодії. [14]

Література:

1. Irina V. Zastrozhnikova, Regulatory and organizational aspects: administrative-territorial reform in Ukraine. *International Journal of Management (IJM)* Volume 11, Issue 4, April 2020, pp. 647-655.
2. Застрожнікова І.В. Державне регулювання підготовки кадрів для об'єднаних територіальних громад вищими навчальними закладами України. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр».* 2019. Вип. 1 (55).
3. Застрожнікова І.В. Освіта в сільських ОТГ в умовах децентралізації влади в Україні. *Збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ».* м. Херсон, 18-19 квітня 2019 року.
4. Застрожнікова І.В. Вплив децентралізації на розвиток освіти на селі. *Збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реформа адміністративно-територіального устрою в Україні: реалії та перспективи».* м. Полтава. 29 травня 2019 року.
5. Застрожнікова І.В. Зарубіжний досвід державного регулювання вищої освіти. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр».* 2019. №. 2 (65) с.251-256.
6. Застрожнікова І.В. Державне регулювання створення та функціонування опорних шкіл в умовах децентралізації. *Право та державне управління: збірник наукових праць.* Запоріжжя: КПУ. 2019. №2(35). Т.1. с. 191-196.
7. Застрожнікова І.В. Понятійний апарат дослідження державного регулювання розвитку освітньої системи. *Теорія та практика державного управління: зб. наук.пр. Х. Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр».* 2019. №3. с. 109-114.
8. Застрожнікова І.В. Принципи децентралізації в управлінні освітою.

Науковий вісник: Державне управління. 2019. №2. с. 59-65.

9. Застрожнікова І. В. Трансформація національної освітньої системи в умовах децентралізації. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2019. № 4(43).с. 44-49. doi: 10.33287/101906.

10. Застрожнікова І.В. Ульяновченко Ю.О. Сучасний стан державного регулювання освітніх новацій в Україні. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук.пр.* Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр». 2019. №. 2 (56). с.192-198.

11. Застрожнікова І.В. Створення опорних навчальних закладів в об'єднаних територіальних громадах. *Публічне адміністрування: теорія та практика.* 2019. №. 2(22).

12. Застрожнікова І.В. Менеджмент освітніх мереж ОТГ в умовах децентралізації влади в Україні. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління.* 2019. № 4 (6). с.150-158.

13. Застрожнікова І.В. Зарубіжний досвід електронного урядування сфери освіти в Україні. *Науковий вісник: державне управління.* №2 (4). 2020. С.160-168.

14. Застрожнікова І.В., Застрожніков А.Г. Державна підтримка інфраструктури села, як передумова сталого розвитку сільського господарства країни. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки).* 2016. № 1. с. 148 – 152.

15. Застрожнікова І.В. Державна політика у галузі аграрної вищої освіти. *Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, менеджменту, обліку та права»* Ч.3. 2018. С.36-37.

16. Приазовська ОТГ – Освіта [Електронний ресурс]Режим доступу : <http://pryazovska.gromada.org.ua/>.

5.Розвиток територіальних громад в Україні на основі зарубіжного досвіду

Характерною ознакою останніх років є те, що з різним ступенем активності процеси децентралізації в Україні відображали концепцію відповідних реформ у сфері місцевого самоврядування. Сьогодні вже можна говорити про деякі успіхи: зміцнення фінансової самостійності суб'єктів місцевого самоврядування, підвищення ступеня їх участі у розвитку адміністративно-територіальних одиниць, регіонів, і, як наслідок, позитивні